

Judith Butler

University of California, Berkeley

Sabine Hark

Technische Universität Berlin

A rágalom¹

Csakugyan rágalmazza az EMMA és a *Beißreflexe* [*Harapós reflexek*] című könyv szerzőgárdája a gender-elméletet? Judith Butler és Sabine Hark becstelennek tartja a támadásokat és válaszol rájuk.

Harc a lövészárokban

Elkeseredett küzdelem folyik jelenleg a feministák között a GENDER STUDIES ügyében. Ez az akadémiai irányzat a nemeknek a társadalomban betöltött szerepével foglalkozik. Mindkét fél reakcióként bélyegzi meg a másikat.

A konfliktus a *Beißreflexe* [*Harapós reflexek*] című kötet körül robbant ki, amely Patsy l'Amour laLove szerkesztésben jelent meg a Querverlag kiadásában. A szerkesztő saját megfogalmazása szerint „politikai bácsinéni² és genderkutató” a berlini Humboldt Egyetemen. A kötet szerzői az alcím szerint a „queer-aktivizmust, az autoriter törekvéseket, a nyelvi tabukat” bírálják.

A könyv megjelenése után az erőszakkal való fenyegetésig terjedő kritikák érték a szerzőket. Az Alice Schwarzer által kiadott *EMMA* című folyóirat számára ez alkalmat szolgáltatott arra, hogy júliusi számukban megszólaltassák a szerzőket „a gondolkodás tilalmáról és a pszichoterrorról”. Ezekben az írásokban első sorban két ismert genderkutatót bírálják, Judith Butlert, a Berkeley professzorát, olyan alapművek szerzőjét, mint a *Problémás*

¹ A szöveg eredetileg „Die Verleumdung” címmel jelent meg a *ZEIT ONLINE* verziójában 2017. augusztus 3-án (<http://www.zeit.de/2017/32/gender-studies-feminismus-emma-beissreflex>). A TNTeF Szerkesztősége ezúton is szeretné megköszöni a Szerzőknek, Judith Butlernek és Sabine Harknak, illetve a *Die Zeit* Szerkesztőségének, hogy hozzájárult a szöveg magyar nyelvű közléséhez. A fotókat és linkeket szintén a honlapon megjelent szövegből vettük át.

² A *Tunte* a német eredetiben a nőnek öltözött férfiak transzvesztiták, ill. transzneműek gúnyos megnevezése. A ‘néni’ jelentésű *Tantere* utaló szójáték. (*A ford.*)

nem, valamint Sabine Harkot, a TU Berlin Interdiszciplináris Nő- és Genderkutató Központjának vezetőjét. Itt válaszolnak kritikusaiknak.

Korunkban a feminizmus egy sor dilemmával szembesül

Az autoriter alapú gyűlölködések³ megerősödése korunk legaggasztóbb jelenségei közé tartozik. A keménység grammatikája és vele együtt a gyanúsítás és megvádolás, a rágalmozás és a törvényen kívül helyezés regisztere egyre jobban elfoglalja a nyilvános véleményalkotás terét. A(z a)szociális média közreműködésének hála, a tiszteletlenség, a gyűlöletbeszéd és az erőszakkal való fenyegetés a társadalmi kommunikáció szilárd elemeivé vált.

Még baloldali, queerfeminista és antirasszista kontextusok sem maradtak mentesek ennek a „nyers polgáriasságnak” (Wilhelm Heitmeyer) a járványszerű elterjedésétől. Ez egy olyan jelenség, amely kétségtelenül szükségessé teszi a reflexiót és a kritikát. Akár tragikusnak is nevezhető az, hogy némely szerzők, miközben magukat a kritikai reflexió elkötelezettjeinek vallják, éppen ezt a nyers polgáriasságot, s annak keménység-grammatikáját tették magukévá.

Mint például a tavasszal a homoszexualitás iránt elkötelezett berlini kiadónál, a Querverlagnál megjelent „Harapós ösztönök” kötet írásai, valamint ugyanezeknek a szerzőknek az *EMMA* feminista folyóirat júliusi számában megjelent nyilatkozatcsokra. A kérlelhetetlen kritika leplébe bújva látható örömmel vetik magukat a gender- és queer stúdiumok minden megalapozott bizonyítékok nélküli, előítéletes kiátkozásába. Az olcsó, bár végül sokba kerülő siker érdekében olyan erővel vállalnak szövetséget, amelyek már régóta harcolnak a gender studies ellen, az eszmecsere-től azonban többnyire elzárkóznak.

³ A német eredetiben a francia *ressentiment* szerepel. Német kontextusban ez Nietzsche-re utal, aki ezt a szót a következő értelemben használta: ‘Az alacsony rendű emberben (csőcselék) a magasabb rendűvel (előkelő, nemes) szembeni irigységgel vegyes ellenszenv, uálat, tehetetlenségből fakadó bosszúvágy’. (*A ford.*)

Szinte úgy tűnik, bármi elmondható a kritika ürügyén, ami nem igaz, ami provokál és gerjeszti a rombolás örömét. Vojin Saša Vukodanović *A feminizmus koporsószegei* című írásában különösen elképesztő dühvel és gyilkos gúnnyal teszi botrány tárgyává a gender studies állítólagos elméleti tévedéseit és tematikus tévútjait. Olyan, a nyílt vitákkal összeegyeztethetetlen praktikák tömeges alkalmazásával vádol bennünket, mint a cenzúra és a megnyilatkozási tilalom, amellett név szerint gyalázza a gender és queer studies képviselőit, jelen írás szerzőit is. A gender studiést monolitikus építménynek tünteti fel, és azt sugallja, hogy képviselői titkos vonzalommal viseltetnek a terrorizmus és a barbarizmus iránt. A végső következtetés az, hogy mindannyian jobban járnánk, ha eltűnne a gender studies, hogy megint a feminizmusnak és a női emancipációnak szentelhessük magunkat.

A magyarázattal, hogy mi is lenne a feminizmus, a szerző néhány tétova utaláson kívül adós marad: ezek szerint — a gender studies-szal szemben — objektív, és olyan kemény tényekkel foglalkozik, mint a nők világszerte tapasztalható megalázása, jogfosztottsága és megerősökölése. A feministák — a gender studies képviselőivel szemben — készek a dzsihád és az iszlám terror más formáinak elítélésére. Nem világos továbbra sem, összeegyeztethető-e ezzel a feminizmussal az olyan harapós stílusú polémiák folytatása, mint ahogyan az *EMMA* cikkírói teszik, és egy egész kutatási terület létjogosultságának megkérdőjelezése. Kérdés, hogy a szerző maga is olyan objektív módon jár-e el, mint amilyent elvitat a gender studies képviselőitől. Szolgál-e vajon empirikus bizonyítékokkal következtetéseinek alátámasztására, vagy végső soron a feljelentés és a mérgezett karikatúra gyorsított üzemmódjára kapcsol? Ha a szerző csakugyan a tárgyyszerű és empirikus kutatásért, valamint a napjainkban tapasztalható erőszak megalapozott erkölcsi elítéléséért száll síkra, miért áll követeléseivel olyan kiáltó ellentétben egész eljárása és cikkének retorikája?

De talán elég is az ellenkezés és a megbélyegzés. Bár a gender studies képviselőit azért bírálja, mert nem álltak elő világrengető elméletekkel és felismerésekkel, maga a cikk éppen ott mond csütörtököt, amikor meg akarja mutatni az új irányt. Csak az elvakult „Butler-követők”-ről szóló mesét mondja el megint, akik szerinte az egész gender studies mezőt uralják, ahelyett, hogy megmutatná, vagy legalább felvázolná a sokirányú és komplex gondolati utakat és empirikus kutatási feladatokat.

Ezen a területen vannak olyanok, akik „Butler”-rel dolgoznak, és vannak, akik nem. Ahogy azok sem, akik — például természettudományos megközelítésből — kritikusan viszonyulnak a *sex* és a *gender* különválasztásához.

Vitatkoznak azon, feladta-e „Butler” a materializmust vagy nem. Arról, hogy mennyiben járult hozzá a globális egyenlőtlenség, a militarizálódó

világkonfliktusok, a járványszerűen terjedő szexualizált erőszak, az egyre nehezedő emberi létezés feltárásához és sok egyéb máshoz, nem szól semmit az *EMMA* cikk. Csak hatásvadász populista retorika és gusztustalan személyeskedések.

Azt állítják például, hogy a gender és queer studies képviselői aktívan gyakorolják a cenzúrát, az előíró nyelvpolitikát, és megakadályozzák a szabad véleménynyilvánítást. Ha történt ilyesmi, meg kell bírálni. De ez azt jelenti vajon, hogy a szabad beszéd legyen radikálisan gátlástalan beszéd? Azt jelenti, hogy nekünk, feministáknak részt kell vennünk a gonoszkodásban és mások kicsúfolásában? Tagadjuk meg az akadémiai becsületesség minden formáját? Kövessük az *EMMA* szerzőinek a példáját?

Ez a cikk talán nem az aljas írás példája? Semmibe veszi az igazságot, miközben a feminizmus objektívebbé válását követeli. Aggodalomra ad okot, hogy a „trumpizmus”-nak egy formája bevonult a feminizmus területére: mondj, amit akarsz, bánts vagy sérts meg bárkit tetszésed szerint, ne törődj azzal, igaz-e, amit mondasz, vagy hogy komoly károkat okozhatsz vele.

Ha ez a szabadságnak az *EMMA* által favorizált modellje, és ez mutatja meg a feminista kritika jövőbeni útját, akkor minden okunk megvan az aggodalomra.

Hiszen a feminizmus, ahogy mi azt Simone de Beauvoir óta ismerjük, a szabadságnak egy ezzel ellentétes, tapintatos, gondolkodó, igenlő formáját testesítette meg. Egy olyant, amely egy egyenlőbb, igazságosabb és szabadabb világ megteremtésének a felelősségéhez kapcsolódik. De ha a „szabad” azt jelenti, hogy minden elköteleződéstől szabadok vagyunk, akkor ki vállalja magára a feladatot, hogy a világot szabadabbá, igazságosabbá és egyenlőbbé tegye?

A világ felé fordulva

Talán itt az ideje, hogy emlékezetünkbe idézzük a feminista gondolkodás és gyakorlat alapelveit. Egy olyan gondolkodásét, amely feladatunkul szabta, hogy kitartóan dolgozzunk annak a megismerésén, milyen sokféle módon korlátozzák a patriarchális körülmények és akadályok minden egyes ember életét, és hogy vegyük fel a küzdelmet ezekkel a pusztító erővel. Az *EMMA* szerzőjének természetesen szabadságában áll úgy megírnia a cikkét, ahogy neki tetszik. De ne hagyjuk magunkat megtéveszteni, Ennek a szabadságeszmének semmi köze sincs ahhoz a vízióhoz, amely Simone de Beauvoir óta feminista harcra ösztönzi az embereket világszerte.

A keménység grammatikájának alapszabályát, az „egy kalap alá vétel”-nek a mechanizmusát, ahogy Hedvig Dohm nevezte, tehát az egységesítést a negatív címkék alá sorolás útján, nagyon is magukévá tették a *Beissreflexe*

[*Harapós reflexek*] kötet egyes szerzői. Ez egy olyan mechanizmus, amely a belső különbségeket és az empirikus komplexitást figyelmen kívül hagyja, és a homogenitásra, az elvonatkoztatásra koncentrálva a belső különbségek iránti közönyt segíti elő. Erőszakos, mert erősen absztraháló gondolkodási forma. Egy olyan, amely eltekint az egyéntől és körülményeitől, önkényesen felruházza bizonyos tulajdonságokkal, azeket aztán általánosítja és azonosítja az egész személyiséggel. Ez a gondolkodási mód absztrakciókból nyer morális ítéleteket, magát pedig erkölcsileg jóval azok felett állónak tételezi, akiket a pellengérré állított rossz helyzet állítólagos okozóiként megbélyegez.

Saját morális felsőbbrendűségük bemutatásának érdekében a szerzők olyan stratégiát alkalmaznak, amely — a társadalmi összetartás szempontjából végzetes következményekkel járva — hozzájárul a szolidaritás felmorzsolódásának folyamatához. Azáltal, hogy előnyben részesítik a felháborodást a szolidaritás mérlegének kiegyensúlyozásával szemben, annak az uralkodásnak a technikáját használják fel, amely ellen állítólag bírálóan akartak fellépni.

Tulajdonképpen nincs időnk ilyen álküzdelmekre és szimulált bírálatokra. Hiszen bármennyire kellemetlen is nekünk, de tény, hogy korunkban a feminizmus egy sor dilemmával szembesül. A feltétlenül elítélendő kölni szilveszteri nők elleni támadások például alkalmat szolgáltatnak a gender, a szexualitás és a női emancipáció egy bizonyos felfogásának az előre törésére, amely igazolásául szolgálhatott egy rasszista, illetve iszlámellenes kirekesztő politika számára. Azt a feladatot kell tehát megoldanunk, hogyan értelmezhető a rasszizmus és a nők elleni erőszak egyazon keretben. Hogyan tudunk egy nem rasszista, nem szexista diskurzust létrehozni, amely egyidejűleg egy nem szexista antirasszista diskurzus is. Az *EMMA* mintha azt javasolná, hogy jeleskedjünk csak a nem nyugati, muszlim migránsok elítélésében, hiszen a rasszizmus felerősödése miatti aggodalom eltereli a figyelmünket a tulajdonképpeni történéstről — a nők elleni szexualizált erőszakról.

Akármilyen feminizmust is tekint az *EMMA* a magáénak, olyannak tűnik, amelynek nincs baja a rasszizmussal, és nem hajlandó a hatalom rasszista formáit és praktikáit elítélni. Ez azonban egy bornírt feminizmus, amely nem arra törekszik, hogy egyre jobban megértse az egyenlőtlenségek tengelyeinek működését és kiszélesítse szolidaritásának kapcsolatait. Azzal, hogy vádol és denunció, éppenséggel nem világrengető jövővíziót alkot.

Amire nagyon is szükség lenne, és ami nagyon hiányzott a *Beissreflexe* [*Harapós reflexek*]-ból és az *EMMA* publikációiból, az a világ felé fordulás, amely lemond minden episztemológiai és morális felsőbbrendűségtudatról. Egy olyan hozzáállás, amely — a demokráciát felmorzsoló álviták egyre hangosabb lármájával ellentétben — felmutatja a különbségtételnek és a viták

korlátok között tartásának erényeit. Amely visszafogott és megfontolt az apodiktikus általánosítások tekintetében, és olyan fogalomrendszerrel választ, amely lehetővé teszi az ellentétek kifejezését. Amely visszautasítja a totalizáló és mindent egy kalap alá vevő látásmódokat, és elősegíti a világgal együtt gondolkodást a róla való vélekedések megfogalmazása helyett. Egy olyan gondolkodásmód, amely ismeri a különbséget az empirikusan bizonyított tények és a normatív ítéletek között, és előnyben részesíti a lassú, megfontolt kutatást a harsány botránnyozással szemben.

Mai világunknak egyik legnagyobb feladata, hogy lehetőségeket találjunk a másokkal való együttélésre, és megosszuk velük a világot anélkül, hogy kioltanánk az ő másszerűségüket, de úgy, hogy nem tagadjuk le az ebből következő, kétségkívül létező dilemmákat sem.

Éppen emiatt nincs más választásunk, mint hogy saját helyzetünket a helyi, vidéki körülményekhez alkalmazzuk, és igyekezzük feltárni a szolidaritás lehetőségeit ahelyett, hogy magunkat kényelmesen elhelyezzük az önhitt és hipokrita felháborodás pozíciójában. Ez az utolsó nárcisztikus félreértés az, amely az *EMMA* és a *Beissreflexe* [*Harapós reflexek*] szerzőinek igazi tragikumája. Ahogy Theodor W. Adorno már régen megfogalmazta: „az igazi igazságtalanság abban a helyzetben rejlik, amikor az ember saját magát elvakultan mindig az igazi, másokat pedig mindig a helytelen pozícióba helyezi.”

Huszár Ágnes fordítása